

Az EOD-e-könyvek szolgáltatása a külföldi könyvtárakban

Az E-könyvek igény szerint szolgáltatás (eBooks on Demand)¹ jelenleg 12 ország 30 könyvtárában működik, amelynek keretében szerzői jogilag szabadon forgalmazható régi könyvek digitalizálását lehet megrendelni online környezetben.² A szolgáltatást üzemeltető EOD-konzorciumot nyolc ország tizenhárom könyvtára hozta létre 2006 októberében. A szolgáltatás keretében digitalizált műveket PDF formátumban³ és szabványos EOD-borítóval továbbítják a megrendelőknek. A szolgáltatás filozófiája szerint a megrendelések során digitalizált művek másolata a kézbesítés után a könyvtár tulajdonába kerül. A másolat három hónapos várakozási idő után bekerül a könyvtár digitális könyvtárába, és elérhetővé válik a többi olvasó számára is. Az Innsbrucki Leopold Franzen Egyetemi Könyvtáron keresztül, ahol a szolgáltatás központja működik, a digitális másolatok elérhetővé válnak az Európában, az Európai Digitális Könyvtárban is.⁴ A digitális másolatok szolgáltatása minden tagkönyvtár általános gyakorlatának megfelelően történik.

A **Berlini Humboldt Egyetem Könyvtárában** az EOD-e-könyvek esetén megőrzik és szolgáltatják a TIFF és PDF fájlokat is. Közös portált készítettek a különféle digitális dokumentumoknak, ahonnan keresést lehet indítani. Az intézményi célok között központi helyen szerepel a digitalizálás támogatása és a hosszú távú megőrzés. Ennek megfelelően elkülönített forrás áll rendelkezésére a könyvtár digitális kompetencia központjának. A dokumentumok bekerülnek az Integrált Német Digitális Adatbázisba is. Egy felmérés szerint a Humboldt Egyetemi Könyvtár digitális könyvtára a világon a 12. legjobb minősítést szerezte meg. Nyílt hozzáférést biztosítanak a digitális dokumentumokhoz, bárki számára online elérhetőek. A digitalizált dokumentumokból több másolatot őriznek, a szolgáltató felületre a PDF-en és TIFF-en⁵ kívül XML⁶ verziót is készítenek. A digitális könyvtárban statisztikai modul is van, amelybe a felhasználók is betekinhetnek dokumentumonként. A digitalizálási folyamat nyilvántartásához a Goobi munkafolyamat-követő rendszert használják. Mivel a könyvtár részt vesz a DFG Viewer projektben⁷, amely a digitalizált művek szabványos megjelenítését célozza, a szolgáltatásnak ezzel kompatibilisnek kell lennie. Nehézséget jelent a könyvtárnak a digitális művek katalogizálása, mert kevés a munkaerő erre a feladatra.

Az **Észt Nemzeti Könyvtárban** a metaadatokat az OPAC-ból generálja az ODM, az EOD-szolgáltatás központi megrendelés-kezelő alkalmazása. A digitalizálás során készült TIFF-fájlokat csak a szerveren őrzik, a többi formátumot a digitális dokumentummal együtt kezelik. Az EOD-e-könyvek szolgáltatását ez lassítja, mert egyesével, manuálisan ellenőrzik a metaadatokat, csak utána engedik a szolgáltatni az e-könyveket. Ha a szöveg optikai karakterfelismertetéssel (OCR-

rel) van ellenőrizve, akkor a PDF-et és a TIFF-et is megőrzik. A szolgáltató formátum a PDF, de készítenek flashet is, és minden dokumentumnál használnak digitális vízjelet. A teljes szöveget a PDF-ből veszik át. A digitális könyvtár neve: DIGAR: <http://digar.nlib.ee/digar/esileht>, ahol az EOD-e-könyvek elérhetőek.

A Szlovén Nemzeti és Egyetemi Könyvtárban 2007-ben kezdték fejleszteni a digitális könyvtárat, amely a FEDORA nyílt forráskódú rendszeren alapszik. A köteles példányként beérkezett e-könyveket és a digitalizált dokumentumokat egy helyen őrzik. Az EOD-e-könyvek bekerülnek a dLIB.si⁸, központi szlovén digitális könyvtárba, de a nemzeti könyvtár saját digitális raktárába is, a helyi szerveren is megőrzik a dokumentumokat. URN-t⁹ generálnak, a metaadatokat az elektronikus katalógusból gyűjtik ki, és XML fájlt készítenek, amelyet a digitális archívumba tárolnak.

A Regensburgi Egyetemi Könyvtárban van egy külön adatbázis a digitalizált megrendelésekről a központi EOD-megrendelés nyilvántartáson kívül (ODM). A DigiTool webalapú rendszert használják, amely a digitális tartalmak szolgáltatására fejlesztett ki az Exlibris, elsősorban felsőoktatási és kutatókönyvtárak számára. A digitális könyvtár össze van kapcsolva a Bajor Közös Katalógussal, így a digitális dokumentumok azon keresztül is elérhetőek. Az URN generálásához XEpicur szoftvert használnak. A PDF-fájl láblécébe kerül az URN és az EOD-logó is. A metaadatok nyilvántartásához METS fájlt és CVS templét generálnak, amelyet Excellel lehet megnyitni, a fájlba kézzel írják bele a metaadatokat, nem a katalógusból veszik át. A METS-fájl köti össze az archivált és a megjeleníthető formátumokat.

A Morvaországi Egyetemi Könyvtárban (Brno) és a Cseh Nemzeti Műszaki Könyvtárban egy olyan tartalomkezelő rendszert használnak, amely a cseh Kramerius Digitális Könyvtárral¹⁰ van összekötésben, a dokumentumok azon keresztül válnak elérhetővé. A digitalizálás során keletkezett képeket a saját szerverükön tárolják, és a metaadatokat a katalógusból importálják. Újra feldolgozzák az e-könyveket, ha szükséges, fejezetenként a metaadat-szerkesztővel.

A Szászországi Állami és Egyetemi Könyvtár (Drezda) gyakorlatában az EOD-e-könyv a könyvtár saját, illetve a tartományi közös katalógusba is bekerül. A digitalizálás folyamataihoz a Goobi munkafolyamat-nyilvántartó rendszert használják. Ebben a szoftverben egy beépített modul a metaadat-szerkesztő. A rendszerben jól követhető a dokumentum státusza. A metaadat-szerkesztő lehetővé teszi, hogy oldal szinten nyilván lehessen tartani a dokumentumot. Több katalógus és keresőmotor számára elérhetőek az EOD-e-könyvek. Bekerülnek az Europeanaba és a készülő Német Digitális Könyvtárba. A könyvtár munkatársai több metaadat-formátumot szeretnének használni, hogy a digitális dokumentumok minél több helyen elérhetőek legyenek.

A Pozsonyi Egyetemi Könyvtárban a digitális könyvtár Greenstone szoftveren alapszik, amely segít az online megjelenítés előállításában. Ez a rendszer beépített metaadat-szerkesztőt tartalmaz, amely alkalmas az adatok importálására–

exportálására is. A digitalizálás és szolgáltatás során TIFF, JPEG, XML, PDF formátumokat használnak.

A **Bajor Állami Könyvtárban** a digitalizált dokumentumok nyilvántartására és szolgáltatására saját fejlesztésű rendszert használnak. Ez párhuzamosan működik az EOD központi munkafolyamat-nyilvántartóval, de különböznek egymástól, ezért dupla munkát jelent a könyvtár számára. A TIFF-fájlokat a Rosetta rendszerben tárolják, a PDF pedig a szolgáltató formátum. A digitalizált dokumentumok az OPAC-on keresztül elérhetőek.

Az **Innsbrucki Egyetemi Könyvtárban** készült e-könyvek bekerülnek az Osztrák Digitális Könyvtárba. A digitális dokumentumok tíz perc alatt szolgáltató formátumba kerülnek, és online elérhetővé válnak az e-könyvek. METS Objects a katalógusból veszik a metaadatokat. XML formátumot a Fine Readerből nyerik. Külön érdekesség, hogy a PDF-fájlokban sárgával jelölik a bizonytalan karaktereket.

Az **Országos Széchényi Könyvtárban** az EOD-e-könyvek EOD-borító nélküli PDF-formátumban az OSZKDK-ba¹¹ kerülnek. A metaadatokat az elektronikus katalógusból importálják, az URN bekerül a katalógusrekordba, így az e-könyvek onnan is elérhetővé válnak. A digitális dokumentumokhoz külön példányinformáció is készül.

A **Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárában** az elektronikus katalóguson keresztül akarják elérhetővé tenni a digitalizált művek teljes szövegű változatát is. Az EOD-e-könyvek a REAL-ban érhetőek el, amely az MTA digitális gyűjteménye és az ePrints szoftveren alapul.

Összefoglalás

Az EOD-tagkönyvtárakban általános gyakorlat, hogy a TIFF-fájlokat megőrzik archiválás céljából, az EOD-e-könyveket borító nélkül PDF-formátumban szolgáltatják a digitális könyvtárakban. Néhány esetben a könyvtárak törekszenek a megjelenítés tökéletesítésére, lapozószoftvert, dokumentummegjelenítőt használnak (például DFG Viewer), vagy Flash változatot állítanak elő, amely a digitális olvasás élményét segíti. A legtöbb könyvtárban a teljes szövegű változatot szolgáltatják, Innsbruckban a bizonytalan karaktereket sárgával jelölik a szövegben. Szlovéniában, Ausztriában az országos, Németországban a regionális digitális könyvtárakban elérhetővé válnak, valamint a közös katalógusokból kereshetőek az e-könyvek. A könyvtárak egy részében használnak a digitalizálás és szolgáltatás követéséhez munkafolyamat-nyilvántartó szoftvert: Goobi, DigiTool vagy egyedi fejlesztést használnak, így Ausztriában és Csehországban. Ezek a rendszerek általában tartalmaznak metaadatszerkesztő modult, amely megkönnyíti a feldolgozást és szolgáltatást.

Az eltérő példák azt mutatják, hogy a szolgáltatás színvonalának javítása érdekében össze kell hangolni a különböző gyakorlatokat és technológiai megoldásokat, ezekből pedig ajánlásokat kell készíteni a tagkönyvtárak számára. A konzor-

ciumi tagoknak meg kell állapodniuk egy közös metaadatkészletben is. Ehhez a partnerek között egy technikai felmérésre van szükség, hogy egymástól a jó példákat át tudják venni. Az ily módon összeállított alapelveket meg fogják osztani a többi európai könyvtárral is.

JEGYZETEK

- 1 További információ: <http://www.books2ebooks.eu>; magyarul: <http://www.oszk.hu/eod/>
- 2 E-könyvek igény szerint: új könyvtári szolgáltatás. = Könyv, Könyvtár, Könyvtáros, 2007. 10. sz. 34–38. old.
- 3 *Portable Document Format (PDF)*, szöveg és kép megjelenítésére alkalmas formátum.
- 4 További információ: <http://www.europeana.eu>
- 5 Tagged Image File Format (TIFF), a digitalizálás során keletkezett mesterfájl
- 6 Extensible Markup Language (XML), Kiterjeszhető Leíró Nyelv
- 7 További információ: <http://dfg-viewer.de/en/regarding-the-project/>
- 8 <http://www.dlib.si>
- 9 Uniform Resource Name (URN), az internet források hosszú élettartamú azonosítója
- 10 <http://kramerius.nkp.cz/>
- 11 Országos Széchényi Könyvtár – Digitális Könyvtár <http://oszkdk.oszk.hu/>

Szalóki Gabriella